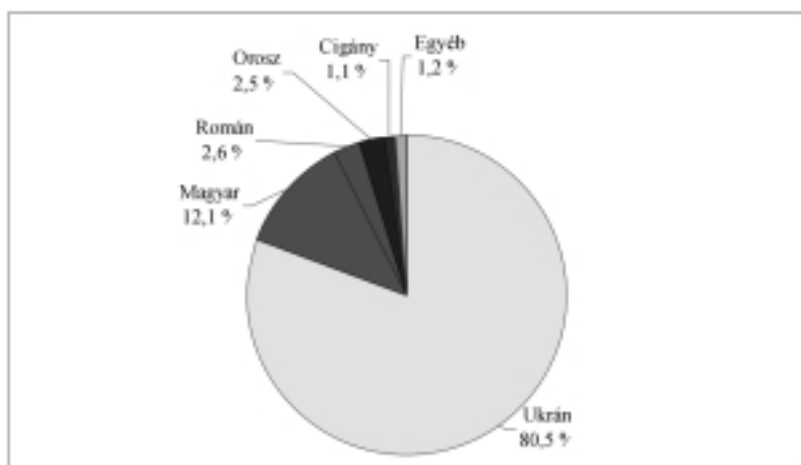

Molnár József

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖZÖSSÉG: HELYZETE, PERSPEKTÍVÁI¹

A térségünkben 1990 körül végbement rendszerváltások új dimenzióba helyezték Magyarországot és a határain túli magyarság addig minimalizált kapcsolatait. E kapcsolatok az eltelt másfél évtized alatt számos módosuláson estek át, részben a külső körülmények, részben az anyaországi és a kisebbségi politikai szereplők nemzeti érdekek által vezérelt vagy csak a mögé bújtatott szándékainak és lehetőségeinek a függvényében. Ezért a Köztársasági Elnök Úr kezdeményezése, amely a határon túli magyar nemzetrészek helyzetének alaposabb megismerésére, problémáinak a feltárására irányul, és amely a továbbiakban egy, a külhoni magyarsággal kapcsolatos egységes nemzeti stratégia kialakításának is alapjául szolgálhat, különösen időszerű.

1. ábra. Kárpátalja lakosságának nemzetiségi összetétele 2001-ben
(Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003b)

Közösségünk, a kárpátaljai magyarság fő sajátosságai közül elsőként a szomszédos erdélyi vagy felvidéki nemzetrészekhez viszonyított kis lélekszámot emelem ki: a 2001-ben lebonyolított ukrainai népszámlálás alkalmával 151,5 ezer fő vallotta magát magyarnak, ami a megye összlakosságának 12,1, Ukrajna népességének 0,3%-a volt (*Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003b*; 1. ábra).

A kárpátaljai magyarok lélekszáma a múlt század utolsó évtizedében csökkent, hasonlóan a többi kárpát-medencei magyar nemzetrészhez, azonban a fogyás üteme azokhoz viszonyítva lassúbb volt: 1989 és 2001 között 4,2 ezer fős, azaz 2,7%-os apadást regisztráltak (*Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003b*). A kárpátaljai magyarság ezen lélekszámcsökkenése a következő számszerűsített hatótényezők-ből állt össze:

- természetes fogyás: –5 ezer fő,
- veszteséges migrációs egyenleg: –5 ezer fő,
- asszimilációs folyamatok: +6 ezer fő.

A kisebbségi nemzeteknél szokatlan asszimilációs nyereség az alábbi tényezőknek köszönhető:

- A kedvezménytörvény megszületésével „érdemes” lett magyarnak lenni, ennek következtében a bizonytalan vagy kettős etnikai identitású népesség nagyobb részben vallotta magát magyarnak.
- A cigányság egy része már a korábbi népszámlálások alkalmával is a magyart nevezte meg nemzetiségéeként. Ezek aránya a kedvezménytörvény hatására szintén emelkedett. Ennek tulajdonítható például a magyarság gyarapodása Munkácson, ahol ezzel párhuzamosan a cigányok száma az összeírás alapján csökkent, miközben közismert a magas természetes szaporulat a körükben.
- A korábban nyomás hatására magukat ukránnak vagy szlováknak vallók közül is többen újra magyarként lettek számba véve. Ez a jelenség a Nagyszőlősi járásban, illetve Ungváron volt számottevő.

Hogy a felsoroltak közül melyik tényező számszerűen mennyivel járult hozzá a magyarság számának a szinten tartásához, felelősen megállapítani a rendelkezésre álló információ alapján nem lehet.

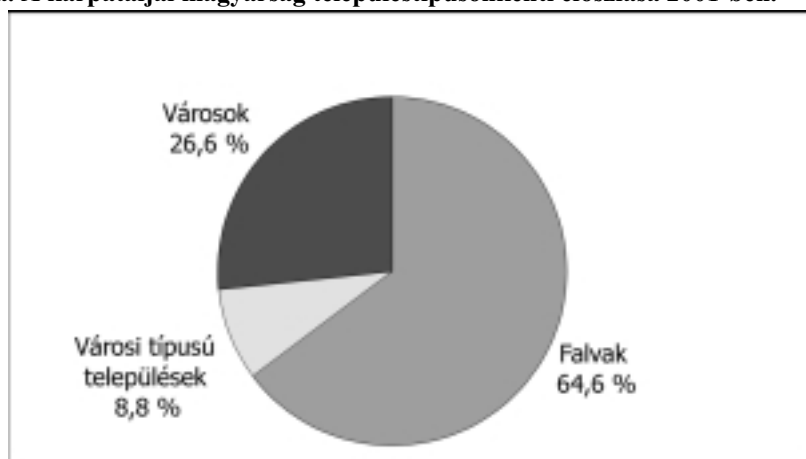
A XXI. század első évtizedére a közösség gyorsuló ütemű fogyása prognosztizálható. Ennek elsődleges oka, hogy a múlt évtized asszimilációs, illetve reasszimilációs nyeresége ezúttal előreláthatólag nem jelentkezik. A kárpátaljai magyarság jelenlegi lélekszámváltozása az alábbi összetevőkből áll össze (becsült értékek):

- természetes fogyás: –400 fő/év,
- migrációs egyenleg: –400 fő/év,
- asszimilációs folyamatok: –200 fő/év,

Összességében a kárpátaljai magyarok száma jelenleg évi átlagban közel ezer fővel csökken.

A magyarok többsége (64,6%-a) falvakban él, a városlakók csupán a nemzetrészt 26,6%-át teszik ki (2. ábra). A fennmaradó 8,8% az úgynevezett városi típusú települések lakosa² (*Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003a*). A falusias településszerkezet egyrészt kedvező, mert lassítja az asszimilációs folyamatokat, kedvezőtlen viszont az egyén és a közösség fejlődési lehetőségeit tekintve.

2. ábra. A kárpátaljai magyarság településtípusonkénti eloszlása 2001-ben.

Kárpátalján a magyarok többsége a magyar nyelvterületen él. A magyar nyelvterületet magyar többségű települések viszonylag egységes (mindössze néhány kisebb telepesfalu és vegyes lakosságú város által fellazított) sávja alkotja, amely Kárpátalja délnyugati részén húzódik az ukrán–magyar határral párhuzamosan, 15-20 km szélesen (3. ábra). A nyelvhatár egyes szakaszain vegyes lakosságú településekből álló sávot alkotva kiszélesedik, máshol vonallá zsugorodik.

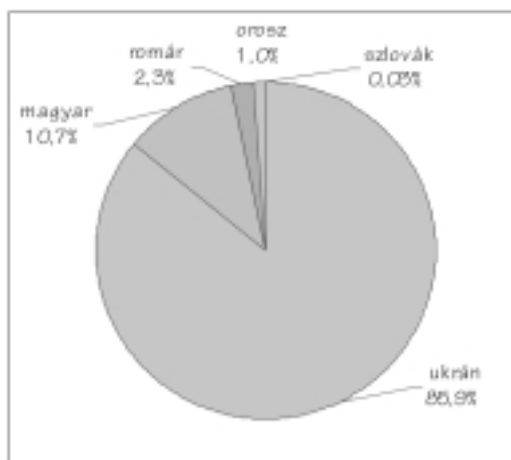
A magyar nyelvterületen kívül találunk néhány jelentős részben (20–50%-ban) magyarok lakta nyelvszigetet. Ilyenek a munkácsi járási Beregrákos, a felső-tisza-vidéki Visk, Técső és Aknaszlatina (3. ábra). A szóránymagyarság (amely a településen a népesség kevesebb mint 20%-át teszi ki) jellemző településterülete a Felső-Tisza-vidék (Huszt, Királyháza, Rahó, Körösmező, Gyertyánliget stb.). A nyelvterület peremén fekvő Ungváron, Munkácson és Nagyszőlősen a magyarság, aránya alapján, szóránynak tekinthető, de a viszonylag nagy lélekszám, a nyelvterület közelsége és az anyanyelvi intézményrendszer kiépítettsége a szóránnyhelyzetnél kedvezőbb fejlődési feltételeket biztosít.

kolában tanulók aránya megközelíti a magyarság összlakosságán belüli arányát (4. ábra). Ezzel szemben a szakiskolák közül csak kevésnek vannak magyar csoportjai.

A magyar nyelvű főiskolai képzés most van alakulóban, elsősorban a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola révén. A magyarok aránya a kárpátaljai felsőoktatási intézmények nappali tagozatos hallgatói között a 2005/2006-os tanévben megközelítette a 10%-ot (a KMF megalakulása előtt 4-5%), ennek közel 2/3-a a KMF hallgatója (Orosz, 2006). A nemzetréz lemaradását a főiskolai és egyetemi képzés terén szemléletesen mutatja, hogy a felsőfokú végzettségűek aránya a kárpátaljai magyarok körében 2001-ben 4% körül volt, szemben az össznépeesség 7%-os mutatójával.

4. ábra. A kárpátaljai iskolások megoszlása az oktatás nyelve szerint a 2005/2006-os tanévben (Orosz, 2006)

A kárpátaljai magyarság problémaköréhez szorosan kapcsolódik az itt élő cigányságé is, akiknek közel 60%-a magyar anyanyelvű (*Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003b*). Számuk hivatalosan 14 ezer (ebből magyar anyanyelvű 9 ezer), becslések szerint viszont közel 25 ezren lehetnek (ebből magyar 14 ezer). A környezeti társadalomba (legyen az akár ukrán, akár magyar) való integrálásuk lehetséges útjai közül a legeredményesebbnek az oktatásba való bevonásuk tűnik. Ebben fontos szerepe van az egyházak (elsősorban a református és a római katolikus) missziós munkájának.

Bár, amint azt fentebb említettük, az államhatalom részéről Kárpátalján toleráns a magyarsághoz való viszonyulás, ám a közösség intézményrendszerének az anyagi

finanszírozásában az ukrán állam nem vesz részt. Ennek okait egyrészt a nehéz gazdasági helyzetből fakadó szűkös keretekben, másrészt az erre vonatkozó európai normák meghonosulatlanságában látjuk. Így, a közösségi intézményrendszer fenntartásában, működtetésében, fejlesztésében jelenleg döntő szerepe van a magyarországi támogatásoknak.

Ebből a szerepből kiindulva, e támogatások rendszerében egységes, átlátható, pártállástól függetlenül vállalható nemzeti stratégiára lenne szükség. A határon túli magyarokkal kapcsolatos egységes nemzeti stratégia kidolgozása és elfogadása azonban, ismerve az anyaországi és kárpátaljai politikai realitásokat, idealista törekvésnek tűnik. A jelenlegi támogatáspolitikai alapvető problémái közül kiemelhető a koncepció, a stratégia és a nemzeti konszenzus hiánya, a kliensizmus mint elosztási alapelv dominanciája.

Meglátásunk szerint, a támogatási politikában prioritást igényelne az intézményi finanszírozás, kiemelten kezelve a nemzetstratégiai szempontból legfontosabb oktatási és egyházi intézményeket. Normatív támogatásra lenne szükség a nem államilag finanszírozott, kiemelt közösségi jelentőségű intézmények üzemeltetési költségeire. Ilyenek a magyar főiskola, az egyházi líceumok, a civil szervezetek, az újságok és a magyar nemzeti színház. Pályázati alapon lenne célszerű finanszírozni a rendezvények lebonyolítását és a fejlesztéseket.

Nemzetstratégiai jelentőségű a szülőföldön való boldogulás vagy az anyaországba való áttelepülés támogatásának a kérdése is. Az utóbbi mellett állást foglalók így látják megoldhatónak a magyarországi népesség fogyásának a gondját és az ország munkaerő-problémáit. A határon túli magyarok betelepítése az ország lakosságának a fogyását orvosolhatja ugyan (ha csak ideiglenesen is, mert előbb-utóbb kimerül ez az utánpótlási forrás), de a nemzet fogyását ez nem állítja meg. A munkaerő-problémát pedig egy, a magyarországihoz hasonlóan kedvezőtlen korszerkezetű (előregező) népesség betelepítése nem oldja meg.

A szülőföldön való maradás mellett szól, hogy az emberek többsége (igaz ez a kárpátaljai magyarokra is) az életét a szülőföldjén képzei el, ez számára a természetes életút, nem az áttelepüléssel járó törések, zökkenők. Véleményünk szerint, össznemzeti érdekünk is a határon túli magyarság szülőföldön való maradása, ami a magyar nyelv, a magyar kultúra szélesebb körű földrajzi kisugárzását biztosítja. A betelepítés a határon túli magyar etnikai területek elvesztését, a nemzeti léttér szűkülését eredményezi. Nem utolsósorban, a környező államokban élő magyar közösségek szélesítik a magyarországi gazdasági szereplők lehetőségeit is az adott országokban.

Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy számos határon túli (közte kárpátaljai) magyar az áttelepülést választja. Tartsuk tiszteletben az egyén döntését, de a támogatási politika nem az egyes egyéni, hanem a nemzeti érdekeket alapul véve, a szülőföldön való boldogulást támogassa.

Végül megköszönöm a Köztársasági Elnök Úr megtisztelő felkérését az előadásra, és a figyelmet, amelyet a határon túli nemzetrészek helyzetének és gondjainak szentel.

Felhasznált források

Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal, 2003a: Adattár.

Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal (Закарпатське обласне управління статистики), 2003b: Національний склад населення та його мовні ознаки (статистичний бюлетень). Ужгород.

Molnár József–Molnár D. István (2005): Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Tankönyv- és Taneszköztanácsa, Beregszász.

Orosz Ildikó (2006), a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnöke adatai.

Jegyzetek

¹ A Magyar Köztársaság Elnöke által kezdeményezett, 2006. május 4-én a Sándor-palotában megrendezett konferencián elhangzott előadás írott változata.

² Az ukrán településrendszerben a szovjet időkből maradt fenn a falvak és városok közötti átmenetet képviselő városi típusú települések kategóriája. Ide sorolják azokat a településeket, amelyek bizonyos szempontok szerint a városokhoz, mások alapján viszont inkább a falvakhoz állnak közelebb. Népességüket a városi lakosság kategóriájába sorolják.